

Recenzii

cum am arătat mai înainte, construcția cuprinsului acestui volum are o logică clară: cititorul este purtat, imaginar, „sub”, „în interiorul”, „dincolo”, „între” și „deasupra” textului-sursă pe care-l analizează.

Volumul cuprinde două appendix-uri, anume: un studiu considerat de D. Schwartz drept „programatic” și semnat de Arnaldo Momigliano (1908-1987), descris pe drept „unul dintre cei mai mari vechi istorici antici ai secolului al XX-lea” (p. 181). Titlul acestui studiu este „Regulile jocului în studiul istoriei antice” (p. 182-189). Autorul propune, de asemenea, „O selecție arbitrară a unor cărți despre metoda istorică.”

Acest volum ar putea cu ușurință să fie considerat un manual elaborat de teoria istoriei antice, care se concentrează însă pe interpretarea primului secol creștin și pe contribuția adusă de Iosif Flaviu la cunoașterea acestei perioade. Numeroasele exemple pe baza cărora autorul își probează teoriile sale de interpretare a istoriei antice permit cititorului specialist în primul secol creștin accesul la idei și perspective noi cu privire la această perioadă atât de importantă pentru istoria creștinismului. Limbajul folosit este unul direct, relativ ușor de înțeles, mai ales dacă se are în vedere limba maternă a autorului.

După lecturarea acestui volum sunt mai convins că, dacă se renunță la o serie de prejudecăți și polemici care au dominat trecutul relațiilor dintre creștinism și iudaism și se trece la o cercetare istorică comună, atât creștinii, cât și evreii își vor cunoaște mai bine trecutul, inclusiv cel comun, din „primul secol”, când cele două religii au fost mai apropiate ca niciodată. Aceasta nu înseamnă că acest volum este cu totul eliberat de astfel de prejudecăți. Prin urmare, lectura lui necesită o anumită precauție.

Pr. Conf. Dr. Habil. Daniel Buda

Demetrios E. Tonnias, *Abraham in the Works of John Chrysostom*, Fortress Press, Minneapolis, 2014, 223 p.

Prezenta lucrare a Părintelui Tonnias, actualmente profesor asistent pentru studii religioase la Colegiul Hellenic din Boston și preot principal al Catedralei Ortodoxe Bunăvestire din New England, Boston, USA, a fost susținută ca teză de doctorat la Colegiul din Boston sub îndrumarea Dr. Ruth Langer. Este o monografie despre Sfântul Ioan Gură de Aur și modul în care patriarhul Avraam este perceput în imensa operă hrisostomiană. În *Introducerea* (p. 1-10) la acest volum, Părintele Tonnias indică faptul că după ce creștinismul a depășit încercările unor eretici precum Marcion de a respinge Biblia iudaică și orice legătură istorică a creștinismului cu iudaismul, Părinții Bisericii secolelor IV-V au folosit figurile de primă mărime ale Vechiului Testament pentru a le prezenta drept modele spirituale și de virtute pentru creștini. După o scurtă biografie a Sfântului Ioan, sunt indicate principalele surse hrisostomiene în care apare patriarhul Avraam. Acesta este amintit de peste 700 de ori în corpus-ul hrisostomian. În afară de referirile pasagere la Avraam sau la „sânul” acestuia, Sfântul Ioan are referiri mai extinse despre patriarhul vetero-testamentar și o omilie dedicată exclusiv acestuia. Prin această încercare Sfântul Ioan se înscrie într-o

Recenzii

serie întreagă de autori, patristici și moderni, care au exploatat etic și teologic figura patriarhului Avraam.

Primul capitol se ocupă de *Influențele literare, retorice și exegetice* (p. 11-45) folosite de Sfântul Ioan pentru portretizarea Patriarhului Avraam. Sunt descrise normele exegetice pe care Sfântul Ioan le-a moștenit din cultura greco-romană și le-a folosit pentru portretizarea lui Avraam. Portretizări de manieră similară au fost realizate, de exemplu, de către Sfântul Grigorie de Nyssa pentru Moise. Al doilea capitol intitulat *Virtutea lui Avraam* (p. 47-79), se ocupă de modul în care virtuțile patriarhului vetero-testamentar sunt descrise de către Hrisostom. Acesta folosește categoriile pauline ale virtuții, precum și limbajul grecesc clasic pentru a descrie virtuțile unui patriarh vetero-testamentar pentru creștini în secolul al IV-lea. Credința lui Avraam derivă din virtuțile sufletului său. Avraam apare ca un putător de virtuți portretizat ca atare cu ajutorul mijloacelor retorice și a narațiunii dramatice, care-l fac mai vivace și mai actual pentru auditoriul Sfântului Ioan. Al treilea capitol se ocupă de *semnificația pastorală a lui Avraam* (p. 81-102). Avraam nu este prezentat de Sfântul Ioan doar ca un model general de imitare, ci adevărata valoare morală a figurii sale este aceea că poate fi extinsă la orice creștin. El este model atât pentru monahi, cât și pentru creștinii mireni, chiar dacă a fost cap de familie. Pentru Sfântul Ioan, Avraam a fost un „proto-creștin”, iar cortul său un „mediu domestic proto-creștin”. Valoarea, de exemplu, a lui Avraam a fost testată mai întâi în cortul său, pentru că a fost urmat de întreaga sa familie și de întregul clan. Pe vaza acestei comunități avraamite, Sfântul Ioan identifică slăbiciunile comunității sale, dar și soluțiile morale pentru aceasta. Al patrulea capitol despre *Semnificația exegetică și teologică a lui Avraam* (p. 103-130) relevă faptul că semnificația teologică a figurii lui Avraam este profund înrădăcinată în înțelegerea pastorală a lui Avraam. Însă – arată Toniaș – chemarea Sfântului Ioan la virtute „nu a fost o chemare la imitarea virtuții de dragul virtuții, ci a fost parte a unui mesaj soteriologic mai larg”. Astfel, encomionul lui Avraam este folosit ca un mod de a descrie viziunea sa asupra mântuirii creștine. Viața filantropică a lui Avraam a fost o pregustare a mântuirii creștine. Avraam a fost atât un părinte al creștinilor cât și un reprezentant al celor vechi care a fost adaptat spre cele noi. În acest context Hrisostom apără valoarea Vechiului Testament chiar dacă atunci când este cazul afirmă superioritatea Noului Testament peste cel Vechi. De exemplu, preoția vetero-testamentară este pentru el clar inferioară celei neo-testamentare. Hrisostom a văzut în Avraam o figură de legătură între creștinism și iudaism. Cu această afirmație autorul deschide tema tratată în cel de-al cincilea capitol: *Avraam în viziunea lui Hrisostom despre evrei și iudaism* (p. 131-154). Această viziune explică faptul că pentru Hrisostom relația evreilor și a iudaismului cu Avraam a luat sfârșit și că noul legământ al lui Hristos îndeplinește făgăduința avraamică. De acum creștinii și nu evreii sunt moștenitorii liniei avraamite a legământului cu Dumnezeu. Răstignindu-L pe Hristos evreii s-au auto-exclus din legământul lor cu Dumnezeu. Hrisostom recunoaște însă că Avraam este părintele atât al evreilor, cât și al creștinilor, dar că evreii au potențialul de a recupera ceea ce au pierdut dacă ar cere înapoi ceea ce Avraam a prevăzut și a acceptat, adică mântuirea adusă de Hristos. Pentru Hrisostom, evidența acceptării de către Avraam a mântuirii aduse de Hristos este închinarea sa în fața lui Melchisedec, care avea preoție

Recenzii

împărătească și era prefigurarea preoției împărățești a lui Hristos. Așadar, aș adăuga eu, și în ceea ce privește portretizarea lui Avraam, Sfântul Ioan recurge la un anti-iudaism retoric specific și altor opere, dar care nu implică vreo acțiune violentă împotriva acestora. Capitolul al șaselea poartă titlul *De beata Abraham: Omilie autentică a lui Ioan Hrisostom* (p. 155-176). Autorul aduce argumente în favoarea autenticității acestei omilii. Limbajul folosit în *De beata* este consistent cu cel folosit de Hrisostom în alte opere unde se ocupă extensiv cu figura patriarhului Avraam. Obiecția principală a adversarilor autenticității omiliei *De beata* este aceea că aceasta nu se ridică la nivelul bogăției oratorice a altor omilii hrisostomiene. Acest fapt poate fi explicat, după Toniaș, prin faptul că a fost scrisă în vremea tinereții Sfântului Ioan, când acesta nu a ajuns la nivelul maxim de performanță oratorică. Personal consider că, prin acest capitol, Toniaș va rămâne definitiv în istoria hrisostomologiei, chiar dacă argumentele în favoarea paternității hrisostomice a lucrării *De beata A.* nu au convins pe toată lumea.

Volumul se încheie cu două appendix-uri: A. traducerea în engleză a omiliei *De beata Abraham* (p. 187-196) și B: un tabel cu termeni folosiți în *De beata A.* care apar și în alte opere hrisostomiene.

Avem de-a face cu o monografie scrisă de un autor ortodox care demonstrează că marea operă hrisostomiană cuprinde numeroase aspecte, inclusiv portretizarea unor figuri vetero-testamentare ca modele pentru creștini. Avraam nu este singura figură vetero-testamentară care a fost portretizat de acesta atât de intens, încât să poată fi scrisă o monografie pe marginea acesteia. Merită, de asemenea, remarcată dimensiunea inter-religioasă a acestei monografii, autorul fiind un specialist în dialogul dintre creștinismul ortodox și iudaism. Chiar dacă uneori argumentația folosită nu este atât de extensivă, iar aparatul bibliografic nu este atât de intens, totuși, această monografie poate fi pusă alături de alte monografii recente pe marginea portretizărilor realizate de Hrisostom. Mă refer la monografiile lui Wendy Mayer și Andreas Heiser.

Pr. Conf. Dr. Habil. Daniel Buda, Sibiu /Geneva

Giovanni Cucci, *Insegnare agli ignoranti. Un'opera dimenticata?*, Cittadella Editrice, Assisi, 2016, 136 p.

Un autor special. Iezuit, laureat în filozofie al Universității Catolice din Milano, urmează cursurile de teologie și își obține licența în psihologie, apoi doctoratul în filozofie la Universitatea Gregoriană de la Roma. Cunoscut autor de articole și studii la revista *Civiltà Cattolica*, marchează pozitiv și cu acuratețe sfera sa de preocupare. La editura unde publică prezenta carte, *Cittadella Editrice-Assisi*, a mai propus o serie de volume interesante pentru cercetătorul în domeniul psihologiei credinței, pedagogiei și comunicării credinței. Pentru specialiști sunt cărți fundamentale: *Ricoeur oltre Freud* (2007), *Il sapore della vita* (ed. 2-a, 2015, 128 p.), *L'arazzo rovesciato* (în colaborare cu A. Monda, 2010), *P come perdono* (2011), *La crisi dell'adulto* (2012) și *Altruismo e gratuita* (2014). Toate consemnează preocupările acestui autor în direcția identificării unor conținuturi legate de filozofia